

ЕКОЛІНГВІСТИЧНА СВІДОМІСТЬ: ФОРМУВАННЯ, ДИНАМІКА, ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА МОДЕЛЬ

Галина Хант

кандидат філологічних наук, доцент

ORCID ID 0000-0003-3318-6684

galinachant@gmail.com

Ключові слова:

еколінгвістична свідомість, еколінгвістика, медіа-дискурс, міграція, інтерпретаційна модель, метафора, семантика.

Статтю присвячено теоретико-методологічному осмисленню поняття еколінгвістичної свідомості та розробці інтерпретаційної моделі її аналізу в медійному дискурсі. У межах дослідження еколінгвістична свідомість розглядається як динамічна система ціннісно-мовних орієнтацій і когнітивно-прагматичних механізмів інтерпретації, що формується під впливом соціокультурного та медійного контекстів і відображає рівень етичної відповідальності мовця в публічній комунікації. Особливу увагу зосереджено на процесах формування, функціонування та трансформації еколінгвістичної свідомості в умовах сучасного німецькомовного медіапростору, зокрема в контексті висвітлення міграційної тематики як соціально чутливої проблематики. Дослідження здійснено на засадах міждисциплінарного підходу, що поєднує інструментарій когнітивної лінгвістики, семантичної теорії, прагмалінгвістики, соціолінгвістики та еколінгвістики. У межах семантичного рівня проаналізовано метафоричні моделі репрезентації міграції та їхній вплив на формування інтерпретаційних рамок; когнітивного – фрейми осмислення соціально значущих явищ; прагмалінгвістичного – комунікативні стратегії мовного впливу, зокрема залякування, заохочування та апеляції до моральних норм; соціолінгвістичного – реакції аудиторії у коментарному дискурсі та їхню залежність від типу медійного фреймінгу. Матеріалом дослідження слугують публікації провідних німецькомовних медіа та приклади онлайн-дискусій, що мають ілюстративно-аналітичний характер і спрямовані на демонстрацію аналітичного потенціалу запропонованої моделі.

Результати дослідження дозволяють окреслити ключові вектори інтерпретаційної моделі еколінгвістичної свідомості та продемонструвати взаємозв'язок між мовними засобами, механізмами фреймінгу та формуванням оцінних установок реципієнтів. Показано, що медійний дискурс не лише відображає наявний рівень еколінгвістичної свідомості, а й активно впливає на її трансформацію, сприяючи як гуманізації публічної комунікації, так і посиленню поляризаційних тенденцій. Запропонована інтерпретаційна модель може бути використана як аналітичний інструмент для подальших емпіричних досліджень у межах еколінгвістики та медіалінгвістики.

ECOLINGUISTIC CONSCIOUSNESS: FORMATION, DYNAMICS, AND AN INTERPRETATIVE MODEL

Galyna Khant

PhD in Linguistics, Associate Professor

Key words: *ecolinguistic consciousness, ecolinguistics, media discourse, migration, interpretative model, metaphor, semantics.*

The article is devoted to a theoretical and methodological reflection on the concept of ecolinguistic consciousness and to the development of an interpretative model for its analysis in media discourse. Within the framework of this study, ecolinguistic consciousness is conceptualized as a dynamic system of value-oriented linguistic patterns and cognitive-pragmatic mechanisms of interpretation shaped by socio-cultural and media contexts and reflecting the level of ethical responsibility of the speaker in public communication. Particular attention is paid to the processes of formation, functioning, and transformation of ecolinguistic consciousness in contemporary German-language media, especially in the context of migration as a socially sensitive issue.

The research is based on an interdisciplinary approach integrating cognitive linguistics, semantic theory, pragmalinguistics, sociolinguistics, and ecolinguistics. At the semantic level, metaphorical models of migration representation and their influence on interpretative framing are analyzed; at the cognitive level, frames structuring socially significant phenomena are examined; at the pragmatic level, communicative strategies of linguistic influence—including fear appeals, encouragement, and moral positioning—are identified; and at the sociolinguistic level, audience reactions in comment discourse and their dependence on specific types of media framing are considered. The empirical material consists of publications from leading German-language media outlets as well as examples of online discussions, serving an illustrative and analytical purpose and demonstrating the analytical potential of the proposed model.

The findings outline the key vectors of the interpretative model of ecolinguistic consciousness and demonstrate the interrelation between linguistic choices, framing mechanisms, and the formation of evaluative attitudes among recipients. The study shows that media discourse not only reflects the existing level of ecolinguistic consciousness but also actively contributes to its transformation, fostering both the humanization of public communication and the intensification of polarizing tendencies. The proposed interpretative model may serve as an analytical tool for further empirical research in ecolinguistics and media linguistics.

Вступ. У сучасному гуманітарному знанні еколінгвістика вже не є новим напрямом, проте її потенціал для осмислення взаємодії мови, мислення та соціального контексту продовжує зростати, оскільки вона поєднує елементи когнітивної лінгвістики, критичного дискурс-аналізу та прагмалінгвістики, розглядаючи мову як інструмент соціальної відповідальності. Відповідно, еколінгвістичний підхід не обмежується описом мовних структур, а передбачає нормативний вимір, тобто оцінку мовних практик з погляду їхнього впливу на соціальну гармонію, інклюзію та етичну комунікацію. У медіа-дискурсі це означає аналіз того, як мова формує уявлення про інтеграцію

чи виключення, конфлікт чи співпрацю, взаємодію чи ізоляцію.

У кожному соціумі існують усталені норми мовної поведінки, які відображають етичні орієнтири спільноти: уникнення дискримінаційних висловлювань, формування поваги до іншого, толерантності у публічній комунікації. В межах еколінгвістичного підходу вони розглядаються як соціокультурний вимір мовної взаємодії. Медіа й соціальні мережі стають чинниками, які не лише віддзеркалюють, а й активно конструюють уявлення про мовну етику, сприяючи тяжінню до «етично коректного суспільства», впливаючи на суспільне сприйняття мовних кліше, стереотипів і комунікативних стратегій.

Саме в цьому значенні етика мовлення виступає індикатором розвитку еколінгвістичної свідомості суспільства, оскільки усвідомлений вибір мовних засобів сприяє мінімізації шкоди для соціального й комунікативного простору. Вона охоплює систему норм і принципів, які регулюють використання мовних засобів з огляду на відповідальність мовця за соціальні, моральні та психологічні наслідки мовлення. У межах еколінгвістичного підходу цей нормативний вимір інтерпретується як необхідна умова екології дискурсу, тобто збереження збалансованого, ненасильницького мовного середовища.

У медійному контексті чітко проявляється поляризація: частина суспільства підтримує принципи етичної комунікації, інша – демонструє низький рівень сформованості еколінгвістичної свідомості, тобто не вважає необхідним дотримуватися коректності у мовленні. Особливого значення при цьому набуває аналіз процесів формування еколінгвістичної свідомості – як колективного, так і індивідуального утворення, що визначає етико-мовні норми суспільства.

Матеріал і методи дослідження. Для комплексного аналізу мовних практик у соціальному та медійному контекстах доцільно звернутися до ширшого теоретичного осмислення цього феномену. Еколінгвістична свідомість є складним міждисциплінарним утворенням, яке поєднує когнітивний, прагматичний, семантичний і етичний виміри мовленнєвої діяльності. Її дослідження передбачає залучення методологічного інструментарію когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики, семантичної теорії та еколінгвістики, що уможливує комплексне бачення феномену як соціокультурного, комунікативного й аксіологічного, тобто як того, що функціонує одночасно на рівні мовної системи, дискурсивної практики та соціальної взаємодії.

Метою статті є демонстрація основних аналітичних векторів інтерпретаційної моделі еколінгвістичної свідомості на матеріалі німецькомовного медійного дискурсу. Запропонований аналіз спрямований на виявлення механізмів мовного впливу на інтерпретацію соціально значущих явищ і формування оцінних установок реципієнтів.

Результати та обговорення. Семантичний рівень аналізу охоплює вивчення метафоричних моделей, які структурують сприйняття соціальних явищ; когнітивний – виявлення фреймів і механізмів концептуальної підміни; прагмалінгвістичний – аналіз стратегій мовного впливу, зокрема заохочування, залякування та апеляції до етичних цінностей. Соціолінгвістичний аспект доповнює дослідження через аналіз реакцій аудиторії – коментарів, дискусій

і результатів опитувань, що відображають рівень усвідомлення еколінгвістичних норм.

У межах семантичного аналізу увага зосереджується на виявленні лексичних одиниць і метафоричних моделей, що беруть участь у концептуалізації соціально чутливих тем у медійному дискурсі. Метафоричні структури розглядаються як інструмент формування певних інтерпретаційних рамок, здатних як підтримувати етично коректні моделі сприйняття, так і сприяти поляризації та стигматизації соціальних груп (Lakoff, Johnson, 1980; Charteris-Black, 2004).

Показовим прикладом метафоричної концептуалізації міграції як екзистенційної загрози є висловлювання баварського політика Маркуса Зьодера, у якому він вдається до алюзії на популярний фільм «Game of Thrones»: нім. *“Im Grunde genommen ist die Grenzpolizei die Nachtwache und schützt uns vor bösen Wanderern von woanders her”* (Ranft, 2025) (укр. «По суті, прикордонна поліція – це Нічна варта, яка захищає нас від злих мандрівників, що приходять звідкись»).

Звернення до образу “*Nachtwache*” (укр. «Нічна варта») активує складний фрейм, у якому чітко протиставляються «ми» і «вони». У серіалі “Game of Thrones” Нічна варта покликана захищати кордони цивілізованого світу від зовнішньої, демонізованої загрози, що походить з простору «за стіною». Перенесення цього нарративу на реальний політичний контекст сприяє міфологізації міграції, де мігранти імпліцитно ототожнюються з небезпечними, майже нелюдськими істотами, що загрожують усталеному порядку.

З семантико-когнітивного погляду така метафора активує фрейм *existenzielle Bedrohung / Kampf zwischen Gut und Böse*, у межах якого міграція перестає сприйматися як соціально-економічний або гуманітарний процес і трансформується у нарратив оборони від ворога. Використання прикметника *böse* додатково підсилює моральну поляризацію та сприяє дегуманізації образу «Іншого».

З позицій еколінгвістичної свідомості подібна метафоризація є неекологічною, оскільки вона руйнує баланс між мовною експресивністю та етичною відповідальністю мовця. Фантазійний фрейм, перенесений у політичний дискурс, зміщує фокус інтерпретації явища й посилює емоційне сприйняття, що, своєю чергою, створює сприятливі умови для поляризації суспільної думки та легітимації жорстких обмежувальних практик.

Таким чином, цей приклад демонструє, як за допомогою культурно впізнаваних метафор і нарративів масової культури у медійному просторі формується редукований інтерпретаційний образ загрози, що істотно впливає на рівень еколінгвістичної свідомості реципієнтів.

Когнітивний підхід застосовується для аналізу фреймів, за допомогою яких структурується інтерпретація соціальних явищ та відбувається їхнє переосмислення. Особлива увага приділяється процесам фреймінгу, що визначають напрям інтерпретації інформації та впливають на формування ціннісних установок (Entman, 1993; Fillmore, 1985).

Наприклад: нім. *“Es sind viele Menschen, die ihre Chancen in unserer Gesellschaft nutzen und dadurch unsere Gesellschaft zu einem besseren Ort machen, weil sie sich mit ihren Fähigkeiten einbringen können: im Sinne unseres Landes, in unserer Nachbarschaft. Lasst uns Türen öffnen, Chancen ermöglichen”* (Кноп, 2025) (укр. «Є багато людей, які користуються можливостями нашого суспільства і завдяки цьому роблять його кращим місцем, адже можуть долучатися до спільної справи своїми здібностями – на благо нашої країни, у межах наших спільнот. Давайте відкривати двері й створювати можливості!»).

На когнітивному рівні це висловлювання активує фрейм *Ressource / Chance / gesellschaftlicher Gewinn*, у межах якого мігранти постають не як загроза або навантаження, а як соціально-активні діячі, здатні робити внесок у розвиток суспільства. Центральними у цьому фреймі є концепти *Chancen, Fähigkeiten, Beitrag* та *besserer Ort*, які формують позитивну інтерпретаційну схему міграції як взаємовигідного процесу.

Особливу роль у цьому контексті відіграють дейктичні засоби першої особи множини (*unsere Gesellschaft, unser Land, unsere Nachbarschaft*), які, відповідно до теорії дейксису, беруть участь у конструюванні колективної ідентичності мовця та адресата (Benveniste, 1971; Levinson, 1983). Використання таких форм створює когнітивний ефект включення різних соціальних груп до спільного простору «ми», послаблюючи опозицію *Eigen / Fremd* (укр. *Власний / Чужий*) та сприяючи формуванню інтерсуб’єктивної комунікативної перспективи. У результаті формується інтерпретаційна модель, за якої соціальні межі не підкреслюються, а, навпаки, концептуально розмиваються. У цьому ж напрямі функціонує метафора *Türen öffnen*, яка як концептуальний образ доступу й відкритості протиставляється фреймам ізоляції, оборони або загрози (Lakoff & Johnson, 1980).

З погляду еколінгвістичної свідомості така когнітивна модель є *екологічною*, оскільки вона сприяє гуманізації дискурсу, підтримує багатовимірне осмислення соціальних процесів і стимулює рефлексивне, а не реактивне сприйняття міграції. Мовні засоби у цьому випадку не лише описують соціальну реальність, а й активно

формують установку на співпрацю та відповідальну солідарність.

Наведений приклад демонструє, що використання фрейму можливостей у медійному дискурсі корелює з інтерпретацією міграції як ресурсу розвитку суспільства, що відповідає принципам еколінгвістичної свідомості та знижує поляризаційний потенціал публічного дискурсу.

Прагмалінгвістичний вимір дослідження еколінгвістичної свідомості передбачає аналіз комунікативних стратегій і тактик, реалізованих у медіатекстах, зокрема стратегій заохочування, залякування, апеляції до емоцій та моральних норм. У цьому контексті мовлення розглядається як діяльність, спрямована на формування певного типу реакції адресата та регуляцію його оцінних суджень (Brown, Levinson, 1987; van Dijk 2008).

Показовим прикладом реалізації прагмалінгвістичної стратегії залякування у медійному дискурсі є заголовок табloidного видання Bild: нім. *“Asyl-Chaos! Kommunen am Limit – so kann es nicht weitergehen!”* (Schneider, 2023). (укр. «Хаос у системі надання притулку! Громади на межі – так більше тривати не може!»).

У прагмалінгвістичному вимірі він демонструє цілеспрямоване використання мовних засобів, орієнтованих на формування емоційної реакції адресата. Лексема *Chaos* (укр. *хаос*) функціонує як оцінно маркований тригер, що активує уявлення про неконтрольовану, загрозливу ситуацію, тоді як вислів *am Limit* апелює до ідеї перевантаження та неминучої кризи. Риторична конструкція *so kann es nicht weitergehen* виконує директивну функцію, імпліцитно спонукаючи адресата до підтримки жорсткіших політичних рішень.

Соціолінгвістичний компонент дослідження реалізується через аналіз реакцій аудиторії на медійні публікації, що охоплює коментарі читачів, онлайн-дискусії та результати соціолінгвістичних опитувань. Такий підхід дозволяє простежити, яким чином різні типи медійного дискурсу – негативно маркований, нейтральний або етично коректний – впливають на рівень усвідомлення еколінгвістичних норм і сприяють або, навпаки, перешкоджають формуванню еколінгвістичної свідомості. Матеріалом дослідження є медійні тексти, присвячені соціально значущим темам, зокрема питанням міграції, ідентичності та соціальної інтеграції. Для аналізу залучаються тексти з різним ступенем оцінності – від відкрито негативних до формально нейтральних та етично коректних. Додатковим емпіричним матеріалом слугують результати соціолінгвістичного експерименту

у формі опитування, спрямованого на виявлення реакцій реципієнтів на різні типи мовного оформлення медійних повідомлень.

Показовим прикладом соціолінгвістичного виміру еколінгвістичної свідомості є аналіз коментарів читачів, оприлюднених у блозі медіажурналіста Штефана Ніггемайера, під публікацією, присвяченою реакціям на політичні висловлювання щодо міграції: нім. *“Und wehe, ihr geht uns an die Wurst!”* (Niggemeier, 2015) (укр. *«І не дай Боже, якщо ви зазіхнете на наше найважливіше»*). Коментарний дискурс демонструє широкий спектр мовних позицій реципієнтів: від емоційного заперечення та поляризованих узагальнень (нім. *“Wir sind nicht das Sozialamt der Welt”, “Ja und? Das ist doch nicht unser Problem!”*) (укр. *«Ми не є соціальною службою для всього світу», «І що з того? Це ж не наша проблема!»*)), через економічно забарвлені інтерпретації міграції (посилання на фінансове навантаження на платників податків), до концептуальної плутанини між категоріями *“Wirtschaftsflüchtling”* (укр. *«економічний біженець»*) і *“echter Flüchtling”*. Водночас у коментарях наявні й рефлексивні висловлювання, що апелюють до соціальної відповідальності та етики повсякденної взаємодії (нім. *“...eine Gesellschaft funktioniert auch dann, wenn Leute im Alltag rücksichtsvoll miteinander umgehen”*) (укр. *«Суспільство функціонує і тоді, коли люди в повсякденному житті ставляться одне до одного з повагою»*). Така поляризованість мовних реакцій свідчить про різний рівень сформованості еколінгвістичної свідомості аудиторії та підтверджує, що коментарний простір виступає чутливим індикатором впливу медійного дискурсу на мовну поведінку реципієнтів – від некритичного відтворення оцінних фреймів до усвідомленої мовно-етичної рефлексії.

Зіставлення дискурсивних особливостей медіатекстів із реакціями аудиторії дозволяє виявити зв'язок між медійним контекстом і рівнем еколінгвістичної свідомості, а також простежити, наскільки рефлексивним і відповідальним є ставлення реципієнтів до мовного впливу. Такий підхід створює підґрунтя для подальшої інтерпретації еколінгвістичної свідомості як регулятивного механізму публічного дискурсу.

Висновки. Дослідження еколінгвістичної свідомості дозволяє розробити інтерпретаційну модель взаємодії мови, мислення та соціуму, що має практичну цінність для формування етично коректної комунікативної поведінки. Це засвідчує регульований і адаптивний характер еколінгвістичної свідомості, чутливої до соціальних, культурних і технологічних чинників. Її розвиток є закономірним у межах загальної тенденції до гуманізації суспільного дискурсу,

однак прогнозування конкретних мовних проявів ускладнюється динамічністю й мінливістю сучасного медійного простору.

У цьому контексті еколінгвістична свідомість як динамічна система ціннісно-мовних орієнтацій і когнітивно-прагматичних механізмів інтерпретації та регуляції мовної поведінки формується під впливом соціокультурного й медійного контекстів. Вона ґрунтується на усвідомленні взаємозв'язку між мовленнєвими діями, соціальними наслідками та моральними нормами комунікації і виявляється як форма мовно-етичної рефлексії, спрямована на гармонізацію індивідуальних мовних установок із колективними етичними нормами суспільства.

Еколінгвістична свідомість функціонує у просторі постійної взаємодії між особистісним і колективним, між мовною практикою та етичними очікуваннями спільноти. Вона постає як динамічний процес гармонізації мовної поведінки із соціально визначеними етичними нормами, що забезпечує екологізацію публічного дискурсу та сприяє формуванню толерантного, відповідального мовного середовища.

Запропонована інтерпретаційна модель дає змогу пояснити, яким чином медійний дискурс не лише відображає наявний рівень еколінгвістичної свідомості в суспільстві, а й активно впливає на її формування та трансформацію.

Водночас результати аналізу вказують на поляризований характер еколінгвістичної свідомості у сучасному медійному просторі: поряд із тенденцією до гуманізації публічного дискурсу зберігаються практики мовної агресії, стигматизації та етики ненависті. Це підтверджує тезу про те, що еколінгвістична свідомість не є автоматичною або універсальною характеристикою мовної спільноти, а формується в умовах постійного напруження між етичними нормами, комунікативною доцільністю та ідеологічними впливами.

Такий підхід уможливує використання інтерпретаційної моделі еколінгвістичної свідомості для аналізу медійних текстів, освітніх практик і публічної комунікації загалом. Вона може слугувати аналітичним інструментом для виявлення мовних стратегій, що сприяють або, навпаки, перешкоджають формуванню етично відповідального дискурсу, а також для оцінки рівня мовної чутливості аудиторії до соціально значущих тем.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розширенні емпіричної бази, зокрема шляхом залучення міжкультурного порівняльного аналізу, а також у поглибленому вивченні ролі соціальних мереж як середовища інтенсивного формування та трансформації еколінгвістичної свідомості. Це відкриває можливості для подальшого розвитку еколінгвістики як напряму, орієнтованого на

дослідження мови в контексті соціальної відповідальності та етичної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Benveniste, É. (1971). Problems in general linguistics. Coral Gables, FL : University of Miami Press. 364 p.
2. Brown, P., Levinson, S. C. (1987). Politeness : Some universals in language usage. Cambridge : Cambridge University Press. 345 p.
3. Charteris-Black, J. (2004). Corpus approaches to critical metaphor analysis. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 270 p.
4. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). Metaphors we live by. Chicago : University of Chicago Press. 242 p.
5. Levinson, S. C. (1983). Pragmatics. Cambridge : Cambridge University Press. 420 p.
6. van Dijk, T. A. (2008). Discourse and power. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 308 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Ranft, W. (2025, February 6). Bayern will Flüchtlinge selber zurückweisen. Bild. <https://www.bild.de/politik/inland/grenzpolizei-bayern-will-illegale-migranten-selbst-zurueckweisen-67a48749094c8360edaf4460>
2. Knop, C. (2025, April 4). Hochbegabte Migranten gestalten Deutschlands Zukunft. Frankfurter Allgemeine. <https://www.faz.net/aktuell/rhein-main/frankfurt/frankfurt-neue-chancen-fuer-hochbegabte-migranten-110408029.html>
3. Schneider, F. (2023, September 2024). Migrations-Krise : So geht es nicht weiter! <https://www.bild.de/politik/inland/politik-inland/migrations-krise-so-geht-es-nicht-weiter-85510958.bild.html>
4. Niggemeier, S. (2015, February 11). Und wehe, ihr geht uns an die Wurst. <https://www.stefanniggemeier.de/blog/20479/und-wehe-ihr-geht-uns-an-die-wurst/>

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)